

Arnaldi de VILLANOVA, *Tractatus octo in graecum sermonem versi (Petropolitanus graecus 113)*, nunc primum editi cura et studio Ioannis NADAL ET CAÑELLAS, graecitatem textus recensente Dionisio BENETOS, moderante Anshario Emm. MUNDÓ (Scripta Spirituality II), Barcelona, Union Académique Internationale, Corpus Philosophorum Medii Aevii, Institut d'Estudis Catalans 2002, 446 pp.

Tal com indica el Dr. Anscari M. Mundó en el prefaci d'aquest volum, amb la publicació dels vuit opuscles «in graecum sermonem versi» d'Arnau de Vilanova que ens ha preservat el Codex Petropolitanus graecus 113 de la Biblioteca Pública de Sant Petersburg, es reprèn, després d'una llarga interrupció, un projecte d'edició de tots els tractats espirituals del famós pensador català sota el patrocini de la Unió Acadèmica Internacional (UAI), que data dels anys cinquanta del segle passat i del qual, fins ara, només n'havia aparegut el primer lliurament – de l'apòcrifa *l'Expositio super Apocalypsi* – el 1971, preparada per J. Carreras i Artau, amb la col·laboració d'O. Marinelli Mercacci i J. M. Morató i Thomàs.

Al llarg d'aquests anys, una sèrie d'imponderables, exposats en part en el text del Dr. Mundó, han endarrerit la continuació formal d'aquesta iniciativa, però no pas la publicació pel Dr. J. Perarnau de les obres espirituals en llatí i en català de Vilanova, les quals han anat apareixent regularment en la col·lecció «Arxiu de Textos Catalans Antics» de l'IEC. Ara, per l'entusiasta insistència del traspassat pare Miquel Batllori, a qui és dedicat aquest volum, aparegut poques setmanes abans de la seva mort, aquesta col·lecció inacabada dels «Scripta Spirituality» de Vilanova ens ofereix una autèntica raresa, l'interès de la qual depassa, al meu entendre, l'àmbit estricte dels estudis arnaldians. En efecte, com les famoses traduccions al grec dels tractats teològics de Tomàs d'Aquino per Demetri Kidones, aquests petits tractats del manuscrit de Sant Petersburg són un testimoni de gran vàlua sobre el diàleg – ara diríem – intercultural que tingué lloc durant el s. XIV entre alguns intel·lectuals de l'Europa Occidental d'obediència romana i els representants del denominat partit filollatí de l'Església de l'Imperi bizantí, un acostament que sembla haver estat determinant per a l'actitud de rebuig que la majoria d'aquests brillants erudits grecs mostraren envers el moviment hesicasta de Gregori Palamàs. En el cas que ens ocupa, aquesta dimensió no passa desaparcebuda gràcies a la presència, com a editor dels textos, d'un bizantinista de fama internacional, especialista, precisament, en les controvèrsies teològiques d'aquesta època, el pare Joan Nadal i Cañellas.

El pare Nadal dedica una bona part de la seva introducció a esbrinar les circumstàncies concretes de temps i de localització geogràfica, en les quals es va produir aquesta traducció, tractant, al mateix temps, d'establir, si no la identitat, almenys allò que podríem denominar els trets més característics de la personalitat del seu possible autor: la seva 'grecitat', la seva professió, el seu coneixement dels textos originals catalans i/o llatins etc. Sobre aquestes qüestions, que són, naturalment, les més opinables i també les més difícils d'escatir amb certesa, retornaré en la part final d'aquesta recensió, mentre ara descriuré en primer lloc el contingut del llibre.

Després del prefaci del Dr. Mundó i del breu pròleg i l'extensa introducció general del pare Nadal, trobem l'edició dels vuit opuscles d'Arnau de Vilanova que conté l'esmentat Codex Petropolitanus graecus 113, del qual l'editor estableix com a data els primers decennis del s. XIV i com a lloc d'origen Reggio Calabria, a causa, entre d'altres coses, de l'escriptura siculocalabresa que mostra. Cada obreta és precedida per una petita introducció, que ens dóna notícia de la identificació del tractat en qüestió a partir dels inventaris del corpus arnaldià, de la seva segura o possible datació i de l'existència de versions en altres llengües, català, castellà, llatí o italià medieval (toscà o napolità). Seguidament, el pare Nadal n'edita a les pàgines parells – aplicant, «en la mesura del que és possible» (55), els criteris vigents per a les publicacions del "Corpus Christianorum – Series Graeca" de Lovaina – el text del manuscrit grec amb un primer aparat crític que registra les lectures del còdex per ell esmenades i els comentaris i anotacions escrites als marges per un lector que supervisava i corregia, aparentment, la tasca del traductor i/o copista, tal vegada per encàrrec del propi Arnau de Vilanova (vg. pp. 30-32 de la Introducció). A més, hi afegeix també un altre aparat que, a banda de les fonts bíbliques i litúrgiques de les citacions, ofereix breus notícies sobre els personatges històrics i llocs geogràfics esmentats en els textos, unes poques frases que ens remetent sovint a d'altres edicions del corpus arnaldià i són redactades en el lla-

tí elegant i precís que empra sempre el pare Nadal en tots els seus escrits filològics. A continuació, en les pàgines senars, es reproduceix l'edició preexistent d'una versió en llatí o en italià de l'obra en qüestió, d'acord amb un criteri de preferència, certament variable, que ve exposat cada vegada en la introducció corresponent. Com el pare Nadal indica a la Introducció general (23-29), no és possible de saber exactament en quina llengua eren escrits els 'originals' a partir dels qual es traduïren al grec aquests textos. De vegades, els malentesos de la traducció apunten amb tota claredat a l'existència d'un original o bé llatí o bé català, però l'examen filològic revela sempre que no es tractava exactament del mateix text que conservem de manera independent. Tanmateix, el pare Nadal reproduceix en el seu llibre aquestes versions conservades, les quals, per la llengua en què estan escrites – llatí o català – provenen versemblantment de la ploma del propi Arnau i que ja havien estat prèviament publicades per altres editors com el pare Batllori (Opuscle III, conegut en la seva versió catalana amb el nom de *Lliçó de Narbona* i aparegut a Arnau de Vilanova, *Obres catalanes I* (1947)), W. Burger (Opuscle V *Alphabetum Catholicorum ad inclitum dominum regum Aragonum pro filiis erudiendis in elementis catholice fidei*, aparegut a la «Römische Quartalschrift» (1907)), J. Carreras Artau (Opuscle VII, *Eulogium de noticia verorum et pseudo apostolorum*, aparegut als «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» (1950); i Opuscle VIII, *Allocutio super significatione nominis tetragrammaton tam in lingua hebraica quam latina, et super declaratione misterii trinitatis evidentibus rationibus atque signis*, publicat dins «Sefarad» (1949)), i J. Perarnau (Opuscle VI, *Philosophia catholica et divina tradens artem adnichilandi versutias maximi antichristi et omnium membrorum ipsius ad sacrum collegium Romanorum*, aparegut a «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991).

D'altra banda, pel que fa als Opuscles I (*Per ciò che molti desiderano...*) i II, (*Tractatus de caritate*), dels quals no hem conservat la versió original de l'autor, sinó dues traduccions italianes 'antigues', i al IV, (*Filla, deveu saber que la persona...*), del qual només tenim precisament el text grec del Codex Petropolitanus graecus 113, el pare Nadal ha optat per reproduir també en els dos primers casos les edicions d'aquestes traduccions fetes pel pare Batllori per a l'«Archivio Italiano per la Storia della Pietà» (1951), i en l'últim, la traducció al català modern feta pel mateix mestre jesuïta, publicada, de manera completa, el volum intitulat *Arnau de Vilanova i l'Arnaldisme de la seva Obra completa* (1994). A excepció d'aquest darrer tractat, reproduït en la traducció de Batllori sense cap mena de notes, els altres textos de la pàgina senar han estat objecte del curós treball filològic del pare Nadal, que fins i tot els ha col·locat, en alguns casos, amb els manuscrits originals i, en conseqüència, els ha esmenat allà on li ha semblat oportú de fer-ho, tot consignat en el seu aparat crític les variants respecte del 'textus receptus' de l'edició que segueix. A continuació, en notes a peu de pàgina, procedeix a comparar ambdós textos – el text grec del Codex Petropolitanus de la pàgina parell i el català, llatí o italià medieval de la pàgina senar – i a consignar-ne i comentar en llatí amb molt detall les diferències de contingut, les omissions o els afegiments de passatges que presenten l'un i l'altre, traduint, tanmateix, al català contemporani *només* aquelles oracions i expressions, aquells mots que es troben al manuscrit de Sant Petersburg i no pas a les altres versions, és a dir, les lectures específiques del còdex grec que divergeixen del text més divulgat, sigui escrit aquest en la llengua que sigui. De fet, el volum en qüestió ofereix molt més d'allò que promet el seu títol, perquè, a més de l'edició dels tractats del Codex Petropolitanus, el pare Nadal ens proporciona també, com hem vist, una edició revisada dels textos del corpus arnaldia que s'hi corresponen. Un treball molt meritori i de gran complexitat que posa en relleu, entre d'altres coses, no només la dificultat o la pràctica impossibilitat d'identificar els models exactes per a la traducció d'una obra, sinó també, fins i tot, la 'impertinència' de preguntar-se per l'existència d'una 'versió original' de qualsevol d'aquests tractats, reescrits pel propi autor en diverses ocasions i distintes llengües, segons les necessitats que cada moment li imposava. D'altra banda, però, l'efecte és de vegades confús, sobretot quan hom intenta d'emprar el text de la pàgina senar com a ajuda per comprendre millor el de la pàgina parell, és a dir, quan allò que preval en l'ànim del lector és llegir i entendre un text escrit en grec i no pas reconstruir, de manera més o menys explícita, un presumpte 'original' arnaldia, que resultés de la confrontació entre les dues versions que se'ns n'ofereixen.

Des d'aquest punt de vista, potser hauria estat preferible la solució que la tradició manuscrita imposa necessàriament en el cas de l'Opuscle IV, és a dir, fer i publicar una traducció al català

contemporani del text grec, però aquesta elecció, sens dubte, hauria complagut més a l'estudiós del grec bizantí que a l'especialista en Arnau de Vilanova, precisament el públic al qual s'adreça aquest volum en primer terme. Per aquesta raó, trobo que, comptat i debatut, l'elecció feta pel pare Nadal és intitllable.

Seguint el fil d'aquestes darreres reflexions i concentrant, per tant, la meua atenció en la lectura de les pàgines parells, voldria fer, en primer lloc, alguns comentaris sobre el judici de la 'qualitat lingüística' dels textos del Codex Petropolitanus graecus 113 que ens dona el pare Nadal en la seva introducció (vg., especialment, 32-34).

D'entrada, no em sembla oportú parlar de la 'grecitat' d'un text escrit en grec bizantí del s. XIV en els termes que el nostre editor emprà, és a dir, prenent el dialecte àtic o allò que es denomina de manera convencional la 'byzantinische Hochsprache' com a model normatiu. Al meu entendre, no es poden considerar 'errors' ni 'barbarismes' fenòmens tan habituals en els textos d'aquesta època i de segles anteriors com la concordança en plural de verbs i subjectes neutres, l'ús 'arbitrari' del mode optatiu o la presència de formes verbals qualificades de 'demòtiques'. En aquest sentit, el judici de l'editor i del seu col·laborador, el prof. D. Benetos, doctor de la Universitat d'Atenes, sobre la 'bellesa' del text grec dels opuscles arnaldians del Codex Petropolitanus no és pertinent. Més aviat al contrari: deixant de banda qualsevol prejudici estètic basat en els criteris arcaïtzants dels erudits del s. XIV, aquestes obretes tenen un enorme interès des del punt de vista lingüístic, perquè constitueixen una de les mostres més antigues de prosa teològica grega en un registre lingüístic que podríem qualificar com a 'mixt', de morfologia arcaïtzant, però de sintaxi 'moderna', essent, per tant, un testimoni molt valuós sobre la possibilitat en aquesta època de debatre sobre temes dogmàtics, al menys en l'espai sicilocalabrès, en 'bizantí contemporani'.

Tanmateix, sí són pertinents, i molt, les observacions de l'editor sobre el grau d'intel·ligibilitat total en grec d'aquests textos, amb independència de coneixements previs de llatí o català medievals del lector. Com demostra de manera convincent el pare Nadal, moltes expressions que per a un lector grec són, 'a prima vista', incomprendibles, només poden entendre's com a traduccions literals – poc afortunades – del llatí o del català, un fet que ens porta necessàriament a demanar-nos per la identitat de l'autor d'aquestes versions i del públic al qual anaven adreçades. En aquest sentit, trobo correcta la hipòtesi sobre la condició de grec ortodox, llatinitzat o 'romanitzat', en un sentit molt ample, del traductor dels textos, però no em sembla pas tan clara la identificació del patriarca Atanasi I de Constantinoble com a interlocutor d'Arnau de Vilanova. Certament, ambdós personatges compartien totes aquelles coses que el pare Nadal enumera en les pàgines 41 i següents de la seva Introducció general, des del desig general de 'reformat' l'Església a l'antisemitisme, passant per la condemna de la sodomia o la usura, però això no passen d'ésser, al meu entendre, tòpics propis de l'època i de l'estament eclesiàstic, al qual ambdós, en definitiva, pertanyien. Potser les comunitats del Mont Athos, amb les quals sabem que Arnau va entrar en contacte a la cúria d'Avinyó per causa dels estralls fets pels almogàvers en la sagrada península, en poden haver estat simplement els primers i principals destinataris.

De tota manera, més enllà d'aquestes observacions, que fan sobretot referència a qüestions, com deia al principi d'aquesta recensió, perfectament opinables, no em queda altra cosa que felicitar molt cordialment el pare Nadal i l'IEC per l'excel·lent edició d'aquests textos i encoratjar-los perquè en facin la difusió internacional que mereixen.

Ernest Marcos Hierro

Nota: En l'excel·lent presentació del marc històric de l'època he trobat, tanmateix, un error a la p. 52 que em sembla que cal esmenar: no fou Pere el Gran qui renuncià a la corona de Sicília per causa del seu matrimoni amb Blanca d'Anjou, sinó el seu fill Jaume II, en virtut del Tractat d'Anagni.

Maria Àngels DIÉGUEZ SEGUÍ, *El Llibre de Cort de Justícia de València (1279-1321). Estudi lingüístic*, Pròleg de Jordi COLOMINA I CASTANYER (Biblioteca Sanchis Guarner, 56), Institut Inte-